

Łukasz Bednarz, Dorota Gryczewska

Konserwacja i rewitalizacja dzwonnicy przy bazylice pw. św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy w Nysie

Conservation and revitalisation of the bell tower at the basilica of St. James the Greater, Apostle and St. Agnes, Virgin and Martyr, in Nysa

1. Wstęp

Obiekty zabytkowe stanowią stały element europejskiego krajobrazu. Niestety większość z nich wymaga koncepcji rewitalizacji, która może uchronić obiekty zaniedbane i będące w złym stanie technicznym. Brak pomysłu na zagospodarowanie, brak dokumentacji konstrukcyjnej, informacji o warunkach posadowienia oraz – co najważniejsze – środków finansowych prowadzi do ich degradacji. Zespół kościoła farnego pw. św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy oraz dzwonnicy w Nysie jest żywą historią dziejów architektury i sztuki na ziemiach dawnego biskupstwa wrocławskiego i jednym z najwybitniejszych późnogotyckich obiektów Europy Środkowej. O ile po zniszczeniach wojennych kościoł remontowano i pomimo wielu jeszcze potrzeb spełnia on swoje funkcje, o tyle sąsiadująca z kościołem dzwonnica pozostawała przez kilkadziesiąt lat zaniedbana. Działania wojenne, doraźne remonty oraz brak koncepcji i wieloletni niedostatek środków finansowych doprowadziły do zniszczeń okazałego obiektu. Urządzona w ostatnich latach we wnętrzu dzwonnicy galeria ekspozycyjna, tzw. *Skarbiec św. Jakuba*, oraz trwająca konserwacja elewacji doprowadziły do stanu, w którym niepowtarzalna sylweta kościoła i dzwonnicy, jak w przeszłości, tak i obecnie wyraźnie dominują w panoramie Nysy i stanowią atrakcję turystyczną.

2. Historia zespołu kościoła farnego

Dzwonnica przy kościele farnym – bazylice pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy w Nysie (ryc. 1, 2) jest monumentalną późnogotycką wieżą o charakterze włoskiej kampanili. Usytuowana jest w sąsiedztwie północno-za-

1. Introduction

Historic objects constitute a permanent element of European landscape. Unfortunately most of them require a concept of revitalisation which might protect neglected objects and those in poor technical condition. Lack of concept for development or construction documentation, shortage of information concerning foundation conditions and, even more importantly, no financial means – lead to their degradation. The complex of the parish church dedicated to St. James the Greater, Apostle and St. Agnes Virgin and Martyr, and the bell tower in Nysa is a living history of architecture and art in the lands of the former Wrocław bishopric and one of the most outstanding late-Gothic objects in central Europe. While after the war damage the church was renovated so that it could still serve its function despite many shortages, the adjacent bell tower remained neglected for several decades. Military activities, temporary repairs and no concept or sufficient financial means for many years, led to serious damage to the imposing object. The exhibition gallery realised inside the bell tower during the recent years, known as the *Treasury of St. James*, and the ongoing conservation of the elevation have led to the situation when the unique silhouette of the church and bell tower distinctly dominate the panorama of Nysa, like they did in the past, and constitute a tourist attraction.

2. History of the parish church complex

The bell tower by the parish church – a basilica dedicated to St. James the Greater, Apostle and St. Agnes Virgin and Martyr in Nysa (fig. 1, 2) is a monumental late-Gothic tower resembling an Italian campanile. It is situated in the vicinity of the north-west corner of the basilica,

Ryc. 1. Widok z wieży ratuszowej na zespół kościoła farnego i fragment zabudowy Rynku (lata ok. 1920–1930)
 Fig. 1. View from the town hall tower onto the parish church complex and a fragment of the Market Square (app. 1920–1930)

Ryc. 2. Widok z płyty Rynku, od południowego zachodu na zespół kościoła farnego (rok 2011)
 Fig. 2. View from the Market Square, from the south-west, onto the parish church complex (2011)

Ryc. 3. Przejście między bazyliką a dzwonnica (rok 2011)
 Fig. 3. Passage between the basilica and the bell tower (2011)

Ryc. 4. Panorama Nysy przedstawiona w Liber chronicarium („Kronice świata”) Hartmanna Schedla z 1493 roku
 Fig. 4. Panorama of Nysa presented in the Liber chronicarium (“The Nuremberg Chronicle”) by Hartmann Schedl from 1493

Ryc. 5. Zniszczenia kościoła farnego i dzwonnicy oraz otaczających zabudowań (początek lat 50. XX w.)
 Ryc. 5. Damage to the parish church, bell tower and the surrounding buildings (beginning of the 1950s)

Ryc. 6. Odbudowa kościoła farnego i dzwonnicy (rok 1956)
 Fig. 6. Rebuilding the parish church and bell tower (1956)

Ryc. 7. Widok na dzwonnice i wejście główne do kościoła od strony południowo-wschodniej (lata ok. 1925–1935)
 Fig. 7. View of the bell tower and main entrance to the church from the south-east (app. 1925–1935)

Ryc. 8. Widok na dzwonnice od strony północno-wschodniej (przed rokiem 1925)
 Fig. 8. View of the bell tower from the north-east (before 1925)

Ryc. 9. Tablica fundacyjna nad wejściem do dzwonnicy – widok przed konserwacją (rok 2004)
 Fig. 9. Foundation tablet over the entrance to the bell tower – view before conservation (2004)

Ryc. 10. Tablica fundacyjna pod głównym oknem dzwonnicy – widok przed konserwacją (rok 2004)
 Fig. 10. Foundation tablet below the main window of the bell tower – view before conservation (2004)

Ryc. 11. Tablica fundacyjna nad wejściem do dzwonnicy – widok po konserwacji (rok 2011)
 Fig. 11. Foundation tablet over the entrance to the bell tower – view after conservation (2011)

Ryc. 12. Tablica fundacyjna pod głównym oknem dzwonnicy – widok po konserwacji (rok 2011)
 Fig. 12. Foundation tablet below the main window of the bell tower – view after conservation (2011)

Ryc. 17. Uszkodzona i odnowiona dekoracja rzeźbiarska elewacji przypór południowych (rok 2011)
 Fig. 17. Damaged and renovated sculpting decoration of the elevation and southern buttresses (2011)

Ryc. 13. Elewacja południowo-wschodnia (rok 2011)
 Fig. 13. South-eastern elevation (2011)

Ryc. 14. Elewacja północno-zachodnia (rok 2011)
 Fig. 14. North-western elevation (2011)

Ryc. 18. Gniazdujące ptaki oraz porastające elewację dzwonnicy rośliny (rok 2011)
 Fig. 18. Nesting birds and plants growing on the elevation of the bell tower (2011)

Ryc. 15. Elewacja południowo-zachodnia (rok 2011)
 Fig. 15. South-western elevation (2011)

Ryc. 16. Elewacja północno-wschodnia (rok 2011)
 Fig. 16. North-eastern elevation (2011)

Ryc. 19. Portal wejściowy do dzwonnicy – widok przed konserwacją (rok 2004)
 Fig. 19. Entrance portal to the bell tower – view before conservation (2004)

chodniego narożnika bazyliki, w odległości kilku metrów od niej – oddzielona wąskim przejściem (ryc. 3). Aby zrozumieć, dlaczego właśnie w Nysie wzniesiono tak interesującą budowlę, należy przedstawić kontekst historyczny.

Przez kilka wieków Nysa należała do najważniejszych ośrodków kulturalnych i politycznych Śląska. Po Wrocławiu była najbardziej rozwiniętym i najpiękniejszym miastem regionu, stąd nosiła przydomek *Śląski Rzym*. Jej znaczenie wiązało się z pełnieniem funkcji stolicy biskupiego Księstwa Nyskiego. Nysa opisana była jako jedno z trzech miast obecnej Polski (po Wrocławiu i Krakowie) w *Liber chronicarum* („Kronice świata”) Hartmanna Schedla z 1493 roku. Przedstawiono tu również panoramę miasta (ryc. 4). Nyski kościół farny cieszył się szczególną pieczę biskupów wrocławskich – suwerenów księstwa oraz miejscowych rodów mieszczańskich. Jego imponująca bryła, wspaniałe wyposażenie i wysokiej klasy rzeźba sepulkralna (mieści się tu największa po katedrze wrocławskiej nekropolia biskupów wrocławskich) jednoznacznie manifestowały wyjątkową pozycję tych grup społecznych oraz samego obiektu.

Pod względem układu architektonicznego bazylika przedstawia trzynawową świątynię halową w stylu późnogotyckim z wieńcem bocznych kaplic ukształtowaną przez mistrza Piotra z Ząbkowic w latach 1424–1430, który, gdy przystąpił do budowy świątyni w Nysie, cieszył się już znaczną sławą w architektonicznym świecie. Budowa cysterskiego kościoła w Kamieńcu Ząbkowickim wyrobiła mu dobre imię i opinię śmiałego architekta. Pod koniec wieku XIX kościół przeszedł regotycyzację, w ramach której zmieniono rysunek sklepień, ściany pokryto neogotycką polichromią, wybudowano kruchtę z bogatą dekoracją w kamieniu. W tym stanie architektonicznym kościół przetrwał do tragicznego dnia 21 marca 1945 roku, w którym świątynia została straszliwie okaleczona na skutek ostrzału artyleryjskiego. Płomienie strawiły drewnianą konstrukcję olbrzymiego dachu świątyni, płonący dach rozżarzył sklepienia do tego stopnia, że spalił się średniowieczny krzyż na tęczy i barokowe organy, liczące 80 głosów, zawalił się również fragment szczytu zachodniego. Uszkodzone zostały maswerki, witraże, wypaliły się też wnętrza bocznych kaplic. Dużo szkód spowodowały również późniejsze niepogody, zanim kościół nie został zabezpieczony. Odbudowę zakończono 15 sierpnia 1959 roku. W wyniku działań wojennych i okresu powojennego okaleczony został również kontekst urbanistyczny kościoła (ryc. 5, 6). Pierwotnie fara i dzwonnica były ściśle otoczone przez zwarte pierzeje kamienic (ryc. 7, 8).

Obecnie perspektywa wnętrza jest naprawdę imponująca. Przy prawej nawie liczy 10 kaplic i 1 portal, a przy lewej 9 kaplic, 1 portal i dwie zakrystie. Bazylika ma plan podłużny, a wysokie, wykonane z czerwonej cegły i jasnoszarego kamienia filary, pozbawione specjalnych ozdób i kapiteli, przyczyniają się do wzmoczenia wrażenia wysokości naw i całego wnętrza. Rozpięte na filarach (24 razem z dwoma w ścianie zachodniej), potężne sklepienie krzyżowo-żebrowe nie przytłacza lekkości architektonicznej całej świątyni. Długość kościoła wynosi 68,90 m, szerokość 25,56 m, wysokość murów 25,30 m. Przed rokiem 1945 wysokość kościoła z dachem i wie-

a few meters from it – separated by a narrow passage (fig. 3). To understand why such an interesting building was erected in Nysa, one has to present the historical context.

For a few centuries Nysa belonged to the most important cultural and political centres in Silesia. After Wrocław, it was the best developed and the most beautiful city in the region, therefore it was nicknamed *Silesian Rome*. Its importance was connected with its function of the capital of the Duchy of Nysa bishopric. Nysa was one of the three cities in contemporary Poland (beside Wrocław and Krakow) described in *Liber chronicarum* (“The Nuremberg Chronicle”) by Hartmann Schedl in 1493. The panorama of the city was also presented there (fig. 4). The parish church in Nysa enjoyed a particular attention of the Wrocław bishops – sovereigns of the Duchy, as well as of the local burgesses. Its imposing bulk, magnificent furnishings and high class sepulchral sculptures (after the cathedral in Wrocław the second largest necropolis of bishops of Wrocław is located here) uniformly manifested the unique standing of those social classes and of the object itself.

Considering the aspect of its architectonic layout, the basilica represents a three-nave hall church in the late-Gothic style surrounded by numerous side chapels, shaped by master Piotr from Ząbkowice in the years 1424–1430 who, when he started to build the church in Nysa, had already enjoyed great renown in the world of architecture. The construction of the Cistercian church in Kamieniec Ząbkowicki made his name as a daring architect. Towards the end of the 19th century, the church underwent the process of re-Gothicisation, within which the outline of vaults was altered, the walls were covered with neo-Gothic polychrome, and a porch with rich decorations in stone was built. In such architectonic state the church survived until the tragic day of March 21, 1945, when it was terribly damaged by shellfire. Flames consumed the timber construction of the huge church roof, and the burning roof heated up the vaults so much that the medieval crucifix on the rood beam and the Baroque organ numbering 80 ranks were burnt, and a fragment of the west gable collapsed. Tracery and stained-glass elements were damaged, and interiors of two side chapels were burnt out. Serious damage was also caused by bad weather later on, before the church was protected. Rebuilding was completed on August 15, 1959. As a result of military action and the after-war period the urban context of the church was also mutilated (fig. 5, 6), since originally the parish church and the bell tower were surrounded by compact frontages of tenement houses (fig. 7, 8).

At present the interior perspective is really impressive. By the right side aisle it numbers 10 chapels and 1 portal, and by the left side aisle 9 chapels, 1 portal and two vestries. The basilica is laid on an elongated plan, and the tall columns made from red brick and light-grey stone, but deprived of any special ornaments or capitals, contribute to enhancing the loftiness of the naves and of the whole interior. The mighty cross-ribbed vault supported on columns (24 together with the two in the western wall) does nothing to overwhelm the architectonic lightness of the entire church. The church is 68.90 m long, 25.56 m wide, and the walls are 25.30 m high. Before 1945, the church with the roof and spire reached up

życzką sięgała 75,90 m, obecnie jest o ok. 15 metrów mniejsza. Wysokość wnętrza nawy głównej dochodzi do 28 m, naw bocznych do 27,45 m. Całość bryły architektonicznej bazyliki zajmuje w stosunku do otaczających budowli i biegu ulic położenie ukośne.

3. Dzwonnica

Budowę dzwonnicy przy bazylice rozpoczęto w 1474 roku w okresie panowania biskupa wrocławskiego i księcia nyskiego Rudolfa von Rüdeseim (1468–1482). Przyjęty do realizacji projekt zakładał wzniesienie budynku o wysokości ok. 120 m. Budowniczym pierwszymi dwóch kondygnacji (o wysokości ok. 22 m) był Mikołaj Hirz, mistrz budowlany sprowadzony prawdopodobnie z Nadrenii. Nazwiska biskupa i budowniczego zachowane są na tablicach fundacyjnych nad wejściem i pod głównym oknem dzwonnicy (ryc. 9, 10, 11, 12).

Trzecią kondygnację (o wysokości ok. 8 m) wybudowano w roku 1493 za rządów biskupa Jana IV Rotha (1482–1506). Kondygnację czwartą – ostatnią (o wysokości ok. 8 m), wzniesiono w 1516 roku z fundacji kolejnego biskupa – Jana V Thurzo (1506–1520). W początkach XVI wieku kończył się jednak *gotycki zapal budowlany*, zmieniały się kanony estetyczne, a gotyk ustępował miejsca architekturze renesansowej. Nastąpiły również poważne trudności związane z kryzysem monetarno-gospodarczym. Spowodowało to niedobór funduszy na kontynuowanie inwestycji. Rozstrzygającym powodem zakończenia budowy była jednak niestabilność gruntu, znacznie większa niż pierwotnie przewidywano. Dzwonnica zaczęła osiadać i niebezpiecznie się przechylać. W takiej sytuacji zdecydowano o zakończeniu prac i przykryto około 40-metrową budowlę dachem, pomimo że dzwonnica była trzykrotnie niższa niż planowano. Pierwotnych zamierzeń nigdy potem nie próbowano zrealizować. Zgromadzone już materiały na piątą i szóstą kondygnację przeznaczono w połowie XVI wieku na budowę kamiennego mostu rzece Nysie Kłodzkiej, zlokalizowanego niedaleko Bramy Wrocławskiej.

Do roku 1945 wewnątrz dzwonnicy zabudowane było drewnianą konstrukcją nośną, na której poszczególnych piętrach wisiały dzwony. Wśród dzwonów największy *Święty Jakub* ważył 8 200 kg, miał średnicę 225 cm i wydawał dźwięki w tonacji B (odlany w Nysie w 1494 roku przez nyskiego ludwisarza Bartłomieja Lindenradta). To jeden z najstarszych wielkich dzwonów Śląska, swymi rozmiarami niewiele ustępował największym dzwonom ówczesnej Europy. W latach 1941–1942 władze III Rzeszy zarekwirowały wszystkie dzwony z wyjątkiem *Świętego Jakuba*, który spadł, roztrzaskał się i stopił w czasie pożaru dzwonnicy w 1945 roku. W latach 60. XX wieku na czwartej kondygnacji oddzielonej stropami (ceramicznymi na belkach stalowych) od niższych części oraz wyższej – stropodachu – tarasie widokowym znajduje się konstrukcja nośna dla dziewięciu dzwonów. Na tym poziomie usytuowano również zegar z kurantem ufundowany w 2003 roku. W poziomie stropów niższych kondygnacji zamontowano tylko nieliczne dźwigary stalowe – bez wypełnienia.

Pod względem konstrukcyjnym dzwonnica jest wolnostojącą, murowaną z cegły, z okładziną kamienną,

to 75.90 m high, currently it is app. 15 m lower. The height of the nave interior reaches up to 28 m, and of side aisles up to 27.45 m. The whole architectonic bulk of the basilica is positioned diagonally in relation to the surrounding buildings and the streets.

3. The bell tower

Construction of the bell tower by the basilica commenced in 1474, during the rule of the Bishop of Wrocław and duke of Nysa Rudolf von Rüdeseim (1468–1482). The project approved for realisation involved erecting a building app. 120 m high. The builder of the first two storeys (app. 22 m high) was Nicholas Hirz, master builder who might have been brought from Rhineland. Names of the bishop and the builder have been preserved on foundation tablets over the entrance and below the main window of the bell tower (fig. 9, 10, 11, 12).

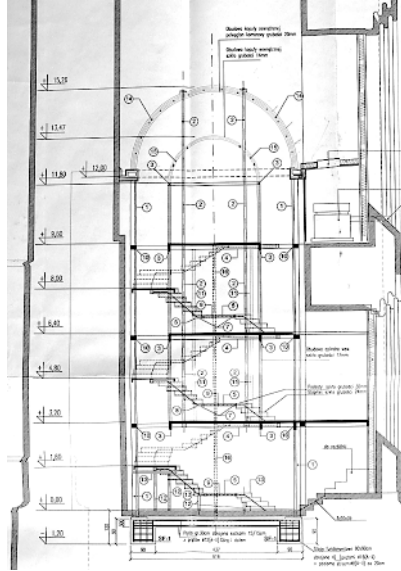
The third storey (app. 8 m high) was built in the year 1493 during the rule of the bishop Jan IV Roth (1482–1506). The fourth storey – the last one (app. 8 m high), was erected in 1516 founded by another bishop, Jan V Thurzo (1506–1520). At the beginning of the 16th century, the *Gothic building enthusiasm* diminished, esthetic canons changed, and Gothic was replaced by Renaissance architecture. There were also serious difficulties connected with a monetary and economic crisis, which resulted in insufficient funds for continuing the investment. However, the paramount reason for finishing the building process was instability of foundation, considerably larger than had been expected. The bell tower began to sink and lean dangerously. In such a situation it was decided that the work should cease, and the app. 40-metre tall building was covered with a roof, although the bell tower was three times lower than had been planned. Never again was the original design attempted to realise. The materials already collected for the fifth and sixth storey in the mid-16th century were used for building a stone bridge on the Nysa Kłodzka river, located in the vicinity of the Wrocław Gate.

Until 1945, the interior of the bell tower was filled by a timber load-bearing structure, with a bell hanging on each storey. The largest among the bells, *Saint James* weighed 8 200 kg, measured 225 cm in diameter, and produced sounds in key B (it was cast in Nysa in 1494 by the local bell-maker Bartłomiej Lindenradt). It was one of the oldest great bells in Silesia, and its size was not much smaller than the largest bells in contemporary Europe. In the years 1941–1942, the authorities of the Third Reich requisitioned all the bells except the *Saint James* which fell down, shattered and melted during the fire of the bell tower in 1945. Since the 1960s, on the fourth storey separated by floors (ceramic on steel beams) from lower sections, and from the higher – a flat roof – a viewing terrace, there is a suspension structure for nine bells. A chiming clock founded in 2003 was also situated on that level. At the floor level of lower storeys only few steel girders were fixed – without filling.

As far as its construction is concerned, the bell tower is a free-standing, square, four-storey tower, built from

Ryc. 20. Portal wejściowy do dzwonnicy – widok po częściowej konserwacji z 2004 roku
Fig. 20. Entrance portal to the bell tower – view after partial conservation in 2004

Ryc. 23. Rysunek projektowanej konstrukcji galerii wystawienniczej
Fig. 23. Sketch of the designed construction of the exhibition gallery

Ryc. 26. Zwieńczenie konstrukcji galerii wystawienniczej przeszklonymi kopułami
Fig. 26. Glass domes topping the construction of the exhibition gallery

Ryc. 21. Portal wejściowy do dzwonnicy – ostateczny widok po konserwacji (rok 2011)
Fig. 21. Entrance portal to the bell tower – final view after conservation (2011)

Ryc. 24. Fragment stalowej konstrukcji galerii wystawienniczej wraz z usztywnieniem
Fig. 24. Fragment of the steel construction of the exhibition gallery with bracing

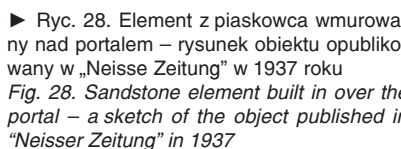
Ryc. 25. Spiralne schody z podestami spocznikowymi o stalowej konstrukcji jednobelkowej ze stopnicami wykonanymi z klejonego warstwowo szkła hartowanego
Fig. 25. Spiral stairs with steel one-beam construction landings and treads made from laminated tempered glass

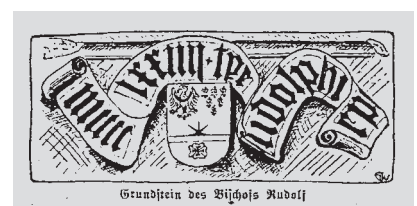
Ryc. 22. Najniższa kondygnacja galerii wystawienniczej, widoczna samonośna konstrukcja stalowa, schody oraz wymieniona posadzka wykonana jako brukowana z kostek granitowych (rok 2011)
Fig. 22. The lowest storey of the exhibition gallery, with visible self-supporting steel construction, stairs and replaced flooring made from granite cobblestones (2011)

Ryc. 27. Element z piaskowca wmurowany w dolną kondygnację elewacji południowo-wschodniej – rysunek części obiektu opublikowany w „Neisse Zeitung” w 1937 roku
Fig. 27. Sandstone element built into the lower storey of the south-eastern elevation – a sketch of a part of the object published in “Neisser Zeitung” in 1937

Ryc. 28. Element z piaskowca wmurowany nad portalem – rysunek obiektu opublikowany w „Neisse Zeitung” w 1937 roku
Fig. 28. Sandstone element built in over the portal – a sketch of the object published in “Neisser Zeitung” in 1937

Ryc. 29. Zdjęcie dzwonnicy z zaznaczeniem zakresu prac konserwatorskich przeprowadzonych w 2009 roku
 Fig. 29. Photo of the bell tower with marked range of conservation work carried out in 2009

Ryc. 30. Zrekonstruowany w sztucznym kamieniu element przypory wschodniej (wraz z zabezpieczeniem przeciw ptakom, konserwacja w 2009 roku)
 Fig. 30. Element of the eastern buttress reconstructed in artificial stone (together with the mesh protecting it against birds, conservation in 2009)

► Ryc. 31. Zniszczony element dekoracji rzeźbiarskiej poddany konserwacji w 2010 roku – widok przed podjęciem prac
 Fig. 31. Destroyed element of sculpting decoration which underwent conservation in 2010 – view before treatment

Ryc. 32. Elewacja poddana konserwacji w 2010 roku – widok po zakończeniu 50% inwestycji (górną część)
 Fig. 32. Elevation undergoing conservation in 2010 – view after completing 50% of the investment (upper section)

Ryc. 33. Wątek ceglany poddany konserwacji w 2010 roku. Widoczne zniszczenia cegieł i spoin oraz gniazdo ptasie wraz ze szkodliwymi odchodami w miejscu dużego ubytku wątku – obraz przed konserwacją
 Fig. 33. Brick bond which underwent conservation treatment in 2010. Visible damage to bricks and joints, and a bird nest with harmful droppings in the place where a large section of bond is missing – view before conservation

kwadratową, czterokondygnacyjną wieżę opiętą w narożnikach parami wydatnych uskokowych przypór (ryc. 13, 14). Przy przyporze od strony południowo-wschodniej usytuowano wieloboczną wieżyczkę (ryc. 15, 16) z kamienną klatką schodową sięgająca aż na taras dzwonnicy. Grubość murów dzwonnicy przekracza u podstawy 3,5 m. Brak jest szczegółowych danych na temat posadowienia konstrukcji; podczas prac przy tworzeniu konstrukcji wystawienniczej na początku XXI wieku fundament określono jako ceglano-kamienny o trzech, a może nawet czterech poziomach odsadzek. Na elewacjach wzrok przyciągają ostrołukowe okna, kondygnacje oddzielone gzymsami, profilowane obramowania okien. Uwagę zwraca również dość znacznie uszkodzona piękna dekoracja rzeźbiarska elewacji (ryc. 17) w postaci żabek, kwiatonów, kartuszy itp. Zniszczeń dokonują również gniazdujące w wielu załomach elewacji ptaki oraz porastające dzwonicę rośliny (ryc. 18). Jedynym wejściem są ozdobione kamiennym portalem drzwi usytuowane na poziomie terenu (ryc. 19, 20, 21).

Puste na trzech kondygnacjach wewnątrz od wielu lat stanowiło dla wielu osób inspirację. Pod koniec XX wieku powzięto decyzję, aby udostępnić dzieła sztuki należące do parafii współczesnym nysanom i odwiedzającym miasto turystom. Jedynym miejscem możliwym i właściwym na taką galerię wydawała się być dzwonnica.

Zaproponowana koncepcja rewitalizacji tej przestrzeni i przygotowania jej jako galerii wystawienniczej stanowiła szansę dla wprowadzenia dodatkowej funkcji w wieży, która od ponad pięciu stuleci niemal nieprzerwanie pełniła swą podstawową funkcję dzwonnicy. Taka koncepcja zagospodarowania wypalonego wnętrza była nowatorskim podejściem. Należy jednak nadmienić, że nie pierwszym rozszerzającym podstawową funkcję wieży – w XIX wieku funkcjonowało na szczycie dzwonnicy obserwatorium astronomiczne.

4. Wnętrze dzwonnicy – galeria ekspozycyjna, tzw. *Skarbiec św. Jakuba*

Po wielu latach przygotowań planów i koncepcji architektonicznych, kompletowania dokumentacji oraz, co najważniejsze w tego rodzaju inwestycjach, poszukiwania sponsorów gotowych sfinansować prace, udało się w 2001 roku doprowadzić fazę projektową do końca. Prace budowlane i konserwatorskie we wnętrzu przeprowadzono w następnych kilku latach i otwarcie galerii ekspozycyjnej pod nazwą *Skarbiec św. Jakuba* nastąpiło 2 kwietnia 2005 roku.

W ramach prac budowlano-konserwatorskich wykonanych wewnątrz dzwonnicy oczyszczono kamienne i ceglane powierzchnie licowe ścian z nawarstwień brudu i kurzu, uzupełniono fragmenty elementów murowych kamiennych i ceglanych, uzupełniono ubytki w spoinowaniu zaprawami wapienno-piaskowymi oraz zabezpieczono powierzchnie ścian preparatami hydrofobowymi.

W kolejnym etapie usunięto nawarstwione w poziomie posadzki parteru warstwy gruzu oraz innych materiałów – poziom ten od wielu lat służył jako magazyn materiałów budowlanych i tzw. rupieciarnia. Wymieniono warstwy podłoża, a posadzkę wykonano jako brukowaną z kostek granitowych (ryc. 22). Jedyną ingerencją

brick with stone facing, encompassed with pairs of prominent offset buttresses in the corners (fig. 13, 14). By the buttress on the south-east side a polygonal turret was added (fig. 15, 16) with a stone stairwell leading up to the terrace on the bell tower. The thickness of the bell tower walls exceeds 3,5 m at the base. There is no detailed data regarding its foundations, during the work on creating the exhibition structure at the beginning of the 21st century the foundation was defined as made of brick and stone, with three or even four levels of offsets. In the elevations attention is drawn by ogival windows, stores separated by cornices and profiled window framings. The eye is also caught by badly damaged but beautiful sculpting decoration of the elevation (fig. 17) in the form of crockets, finials, cartouches etc. Damage has been done by birds nesting in many recesses of the elevation, and plants overgrowing the bell tower (fig. 18). The only entrance leads through the door decorated with a stone portal, situated on the ground level (fig. 19, 20, 21).

The interior with its empty three stores has for years served as inspiration for many people. Towards the end of the 20th century, it was decided that the works of art belonging to the parish should be made available to the inhabitants of Nysa as well as tourists visiting the city. The bell tower seemed to be the only possible and proper place for such a gallery.

The proposed concept of revitalisation of this space and preparing it for an exhibition gallery was an opportunity to introduce an additional function in the tower, which for over five hundred years almost incessantly fulfilled its basic function of the bell tower. Such a concept for developing the burnt out interior was a novel approach. It has to be mentioned, however, that it was not the first attempt to expand the basic function of the tower – in the 19th century an astronomical observatory functioned on the roof of the tower.

4. The bell tower interior – exhibition gallery known as *Treasury of St. James*

After many years of preparing plans and architectural concepts, completing documentation and, what is most important in such investments, finding sponsors ready to finance the work, in 2001 the designing work was successfully completed. The building and conservation work inside was carried out during the next few years, and the exhibition gallery called the *Treasury of St. James* was opened on April 2, 2005.

During the building and conservation work carried out inside the bell tower, stone and brick faces of the walls were cleaned from accumulated dirt and dust, fragments of masonry stone and brick elements were filled in, gaps in joints were repaired with lime and sand mortar, and wall surfaces were treated with waterproof substances.

At the next stage layers of rubble and other materials accumulated on the level of the ground floor were removed – that level has for many years served as storage for building materials and the so called junk room. Layers of soil were replaced and the floor was made from granite cobblestone (fig. 22). The only interference into the historical matter of the bell tower was laying 4 spot

w zabytkową materię dzwonnicy było wykonanie 4 stóp fundamentowych potrzebnych dla przeniesienia obciążeń z nowo projektowanej, samonośnej stalowej struktury (ryc. 23). Zaproponowano, aby stalowo-szklana konstrukcja nie była związana z konstrukcją dzwonnicy poza nielicznymi usztywnieniami 3 podestów wystawienniczych (ryc. 24). Konstrukcję galerii wystawienniczej wykonano jako lekką konstrukcję stalową, słupowo-wieszakowo-ryglową, spawaną z zamkniętych przekrojów prostokątnych. Komunikację pomiędzy poszczególnymi podestami wystawienniczymi zapewniają spiralne schody z podestami spocznikowymi, o konstrukcji jednobelkowej z dwuwspornikowymi stopnicami wykonanymi z klejonego warstwowo szkła hartowanego (ryc. 25). Z tego samego rodzaju szkła wykonano również podesty wystawiennicze. Całość konstrukcji postanowiono wykończyć od góry, na poziomie +15,26 m dwiema przeszklonymi kopułami – wewnętrzną i zewnętrzną (ryc. 26).

W nowoczesnie urządzonej wnętrze ustawiono gabloty z cennymi, zabytkowymi dziełami sztuki. Zgromadzono tutaj między innymi unikatowe, odnalezione pod prezbiterium bazyliki św. Jakuba i w piwnicy plebanii wyroby nyskich złotników, wyroby artystyczne miejscowej sztuki sakralnej, a także ornaty, meble oraz inne eksponaty. Mnogość wspaniałych dzieł sztuki sakralnej – przede wszystkim złotniczej – znajdujących się w posiadaniu parafii w końcu mogła zostać udostępniona szerszemu gronu. Tak duża liczba wyrobów złotniczych wiąże się z faktem, że Nysa była ongiś na Śląsku centrum sztuki złotniczej. Do końca XIX wieku funkcjonowało w Nysie 176 rzemieślników pracujących w złocie i srebrze. Nyscy złotnicy, poprzez kontakty z europejskimi centrami sztuki złotniczej (np. w Augsburgu czy Wiedniu), reprezentowali prawdziwie europejski poziom. Zamawiającymi i pierwszymi odbiorcami dzieł nyskich złotników byli przede wszystkim biskupi wrocławscy rezydujący w Nysie – stolicy swego księstwa, jak również członkowie dworu biskupiego, wyższe duchowieństwo, kanonicy kapituły kolegiackiej św. Mikołaja oraz bogaty patrycjat nyski i różne bractwa.

Koszt rewitalizacji wnętrza dzwonnicy i przystosowania dla zwiedzających, wykonania prac konserwatorskich oraz wykonania i montażu stalowej konstrukcji galerii wystawienniczej wyniósł około 1 mln złotych.

5. Elewacje dzwonnicy – prace konserwatorskie

Po wielu latach oczekiwań prace konserwatorskie przy elewacjach dzwonnicy rozpoczęły się w 2004 roku. Początkowo były finansowane wyłącznie ze środków własnych parafii. Ograniczony budżet pozwolił na odnowienie portalu (ryc. 19, 20, 21) oraz dwóch elementów architektonicznych z dolnej kondygnacji elewacji południowo-wschodniej (ryc. 9, 10, 11, 12). Wszystkie konserwowane w 2004 roku elementy zostały wykonane z piaskowca, co jest dość wyjątkową sytuacją w przypadku nyskiej dzwonnicy, gdyż większość dekoracji architektonicznych wykuto z granitu.

Zabiegi konserwatorskie rozpoczęto od usunięcia nawarstwień oraz odsolenia kamieni. Uzupełnienia ubytków wykonano z zapraw mineralnych barwionych w masie.

footings necessary to transfer the load from the newly designed self-supporting steel structure (fig. 23). It was suggested that the steel and glass construction should not be tied to the bell tower structure, except for few bracings of the 3 exhibition platforms (fig. 24). The construction of the exhibition gallery was made as a light steel structure, post – suspension rod – and beam welded together from closed right sections. Traffic between particular exhibition landings is ensured by spiral staircase with one-beam construction landings and two-bracket treads made from laminated tempered glass (fig. 25). The same kind of glass was used to make the exhibition platforms. The whole structure was completed from the top – at the level of +15.26 m – with two glass domes: an inner and outer one (fig. 26).

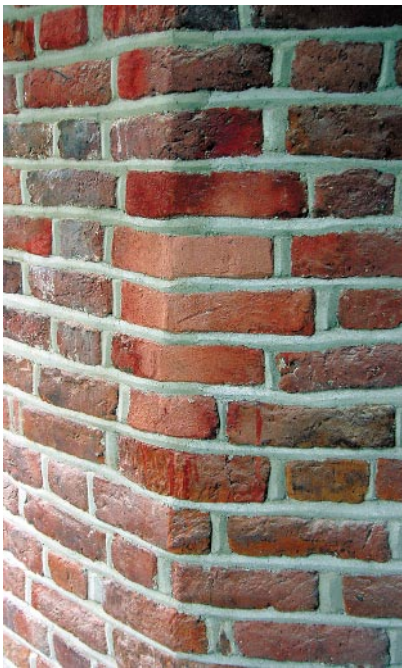
In the modernised interior showcases with valuable, historic art masterpieces were placed. Among other things unique articles of goldsmiths from Nysa found under the presbytery of the Basilica of St. James and in the vicarage cellar, artistic products representing local church art, as well as chasubles, furniture and other artefacts were all collected here. Many magnificent works of church art – first of all goldsmithery – belonging to the parish could finally be made available to the wider public. Such a large number of goldsmith's products is connected with the fact that Nysa was once a centre of goldsmithery in Silesia. Until the end of the 19th century, 176 craftsmen working in silver and gold functioned in Nysa. Nysa goldsmiths, through their contacts with European centres of jewellery making (e.g. in Augsburg or Vienna), represented truly European level. The first to commission and to purchase works made by the goldsmiths from Nysa were bishops of Wrocław residing in Nysa – the capital of their duchy, as well as members of the bishop's court, higher clergy, canons of the chapter of the collegiate church of St. Nicholas, the more and more affluent patricians of Nysa and various brotherhoods.

The cost of revitalising the interior of the bell tower and adapting it for visitors, carrying out conservation work and making and assembly of the steel structure of the exhibition gallery reached app. 1 million PLN.

5. Bell tower elevations – conservation work

After many years of waiting, conservation work on the bell tower elevations commenced in 2004. Initially it was finance solely from own means of the parish. The limited budget allowed for renovating the portal (fig. 19, 20, 21) and two architectonic elements on the lower storey of the south-eastern elevation (fig. 9, 10, 11, 12). All the elements which underwent conservation in 2004 were made from sandstone, which is quite a unique situation in the case of the bell tower in Nysa where the majority of architectonic decorations were made from granite.

Conservation treatment began by removing the accumulations and desalination of the stones. Missing fragments were filled in with coloured mineral mortars. In case of doubts regarding the previous shape of some elements, their form was reconstructed to a limited extent.

Ryc. 34. Fragment wstępu ceglanego konserwowanego w 2010 roku – widok po zakończeniu prac

Fig. 34. Fragment of brick bond renovated in 2010 – view after completing the work

Ryc. 35. Fragment wstępu ceglanego konserwowanego w 2010 roku – widok po zakończeniu prac

Fig. 35. Fragment of brick bond renovated in 2010 – view after completing the work

Ryc. 36. Elewacja od strony północno-zachodniej – prace konserwatorskie prowadzone w 2010 roku

Fig. 36. Elevation on the north-western side – conservation work carried out in 2010

W przypadku wątpliwości co do wcześniejszego kształtu niektórych elementów rekonstrukcja formy została przeprowadzona w ograniczonym zakresie. Bardzo pomocna okazała się rysunkowa inwentaryzacja wykonana i opublikowana w „Neisser Zeitung” w 1937 roku (ryc. 27, 28).

Ostatnim elementem prac na tym etapie była wymiana drzwi wejściowych oraz założenie nowoczesnego zabezpieczenia antywłamaniowego. Stare drzwi zostały przeniesione do wnętrza i wystawione jako jeden z eksponatów.

Przez kolejne lata pozyskanie środków finansowych na ratowanie elewacji dzwonnicy okazało się niemożliwe. Jedynym wyjątkiem w tym dość długim okresie był rok 2006. Gmina Nysa sfinansowała wtedy remont tarasu będącego zwieńczeniem dzwonnicy. Głównym celem było uszczelnienie tarasu i ułatwienie odpływu wód opadowych.

W 2008 roku powstał wniosek o dofinansowanie prac skierowany do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, obejmujący konserwację elewacji przypory wschodniej od strony plebanii. Parafia zadeklarowała wkład własny w wysokości około 30% wartości. Wniosek ten został rozpatrzony pozytywnie, co umożliwiło wiosną 2009 roku rozpoczęcie konserwacji przypory z bogatą dekoracją maswerkową (ryc. 29, 30).

Prowadzenie zabiegów konserwatorskich byłoby niemożliwe bez ustawienia wokół przypory rusztowań o wysokości ok. 40 m. Ich całkowita powierzchnia wynosiła ok. 240 m². Zrealizowany program prac obejmował usunięcie nawarstwień, odsolenie kamienia, zabiegi wzmacniające i całkowitą rekonstrukcję zarówno powierzchni płaskich, jak i dekoracji maswerkowych oraz gzymsów międzykondygnacyjnych. Założono też zabezpieczenia zapobiegające zagnieżdżaniu się ptaków.

The sketch inventory made and published in the “Neisser Zeitung” in 1937 (fig. 27, 28) proved very helpful.

The last element at that stage of work was replacing the entrance door and installing a modern anti-burglar system. The old door was moved inside and displayed as one of the exhibits.

In the next years acquiring financial means for protecting the bell tower elevation turned out to be impossible. The only exception during that long period was the year 2006. The district of Nysa financed then the renovation of the terrace on top of the bell tower. The main aim was insulating the terrace and facilitating the outflow of precipitation water.

In 2008, a request for subsidizing the work concerning the conservation of the elevation of the eastern buttress on the side of the vicarage was sent to the Minister of Culture and National Heritage. The parish declared their own input of about 30% of the total value. The request was approved which, in spring 2009, allowed for starting the conservation of the buttress with a rich tracery decoration (fig. 29, 30).

Carrying out conservation treatment would have been impossible without putting up a scaffolding reaching up to app. 40 m high round the buttress. Its total surface equalled app. 240 m². The realised program of work involved removal of accumulations, desalinating the stone, strengthening treatment and a complete reconstruction of both flat surfaces, tracery decoration and cornices between storeys. Measures protecting the object against birds were also implemented.

Accumulations were removed using various methods: chemical, grinding using a jet of water and aggregate, and dry grinding. Small fragments covered with particularly thick layers of accumulations were cleaned

Usuwanie nawarstwień prowadzono kilkoma metodami: chemiczną, ścierną z użyciem strumienia wody i kruszywa oraz metodą ścierną na sucho. Niewielkie fragmenty pokryte szczególnie grubymi nawarstwieńmi oczyszczano wykorzystując delikatne skuwanie. Większość przypory wykonano z granitu. Materiał wykorzystany do budowy wieży charakteryzuje się bardzo niską odpornością na działanie czynników atmosferycznych. W szczególnie drastycznych przypadkach dezintegracja warstw przypowierzchniowych sięgała kilku centymetrów. Konieczne więc było przeprowadzenie zabiegów właściwych dla materiałów porowatych – odsalania i wzmacniania strukturalnego. Odsalanie prowadzono metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska. Do wzmacniania wykorzystano preparaty krzemooorganiczne. Do klejenia oraz podklejania użyto żywic epoksydowych i akrylowych. Ubytki, po wcześniejszym uzbrojeniu prętami, uzupełniono masami mineralnymi oraz epoksydowymi. Zaprawy epoksydowe zostały pozbawione nadmiaru utwardzacza oraz pokryte filtrami chroniącymi przed promieniami UV mogącymi powodować żółknięcie mas. Spoiny uzupełniono zaprawami wapiennymi modyfikowanymi dodatkiem trasowym. W oryginalnych spoinach w warstwie rozdzielającej bloki granitu znajdują się kawałki łupka. Nawet w zniszczonych spoinach kamień ten zachował się w dobrym stanie, nie było więc konieczności wymiany. Zabiegiem końcowym było zabezpieczenie elewacji środkami hydrofobowymi.

Parafia, zachęcona nastawieniem MKiDN, złożyła w 2009 roku kolejny wniosek do Programu MKiDN „Dziedzictwo kulturowe”. Wniosek ten, swoim zakresem obejmujący konserwację część elewacji przypory wschodniej od strony Rynku, klatkę schodową i ścianę południowo-wschodnią, został rozpatrzony pozytywnie, co umożliwiło w 2010 roku dokończenie prac przy południowej elewacji dzwonnicy (ryc. 31, 32).

Wkład własny w wysokości 30% inwestycji zapewniła parafia oraz Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego. Ponownie inwestycję rozpoczęto od ustawienia wysokich na ok. 40 m rusztowań. Program prac przy granitowych częściach fasad pozostał niezmienny. Tym razem jednak zabiegi objęły także duże partie wątku ceglano (ryc. 33).

Do oczyszczania wykorzystano metody identyczne ze stosowanymi do usuwania nawarstwień z granitu. Ze względu na brak grubych, skorupiastych nawarstwień oraz inny charakter oczyszczanego materiału nie używano jedynie metody skuwania, w tym przypadku niedopuszczalnej. Wątek uzupełniono zaprawami mineralnymi barwionymi w masie oraz ceglami o wymiarach i właściwościach fizyko-mechanicznych zbliżonymi do oryginału. Do spoinowania wykorzystano zaprawę wapienną z dodatkiem trasowym. Podczas prac starano się pozostawić jak najwięcej spoin oryginalnych. Wzmocnienie wykonano preparatem krzemooorganicznym o właściwościach hydrofobowych. Zabieg przeprowadzono na całości elewacji ceglanych (ryc. 34, 35).

Dofinansowanie MKiDN nie było jedynym, które umożliwiło prowadzenie prac w 2010 roku. Granitowa ściana od strony północno-zachodniej, leżąca pomiędzy przyporami, została uratowana dzięki dotacji Gminy

by means of delicate hacking. Most of the buttress was made from granite. The one used for building the tower is characterised by very low resistance to weather conditions. In particularly drastic cases disintegration of subsurface layers reached a few centimetres. It was necessary then to perform treatment appropriate for porous materials – desalination and structural reinforcement. Desalination was carried out using the method of free migration of salt to an expanded environment. Organosilicon compounds were used for reinforcement. Epoxy and acrylic resins were used for gluing and lining. After previous reinforcement with rods, holes and gaps were filled in with mineral and epoxy masses. Epoxy mortars were deprived of hardener excess and coated with filters protecting against UV radiation which could cause the mass to yellow. Joints were filled with lime mortars modified by trass addition. Pieces of slate could be found in original joints in the layer separating granite blocks. The stone pieces were very well preserved even in damaged joints, so there was no need to replace it. Finally the elevation was treated with waterproof substances.

The parish, encouraged by the attitude of the MCNH, in 2009 submitted another application to the MCNH Programme “Cultural heritage”. The application concerning the partial conservation of the elevation of the eastern buttress from the side of the Market Square, the stairwell and the south – eastern wall was approved, which allowed for completing the work on the southern elevation of the bell tower in 2010 (fig. 31, 32).

Own input of 30% of the investment cost was provided by the parish and the Marshall Office of Opole Voivodeship. Again the enterprise commenced by putting up the 40 m tall scaffolding. The program of work on the granite parts of facades remained unchanged. This time, however, the treatment was also applied to large sections of brick bond (fig. 33).

Methods identical to those used for removing accumulations from granite were applied for cleaning. Because there were no thick, crust-like accumulations and the character of the cleaned material was different only the method of hacking was not applied, as it would have been impermissible in this case. The bond was filled in with coloured mineral mortars and with bricks whose dimensions and physical-mechanical properties resembled the original. Lime mortar with trass addition was used for repairing joints, while trying to leave as many original joints as possible. An organosilicon compound with hydrophobic properties was used for reinforcement. The treatment was applied to all the brick elevations (fig. 34, 35).

The subsidy from the MCNH was not the only one that allowed for carrying out conservation work in 2010. The granite wall on the north – west side, situated between the buttresses, was saved owing to the grant from the District of Nysa, which amounted to almost 50% of the total value of the investment (fig. 36).

Unfortunately, the year 2011 turned out to be yet another stoppage in the process of saving the valuable monument. The application for subsidizing conservation work on the bell tower, submitted by the parish to the MCNH in 2010, was rejected.

Nysa wynoszącej ok. 50% wartości inwestycji (ryc. 36).

Niestety, rok 2011 okazał się kolejnym przestojem w realizacji ratowania tego cennego zabytku. Wniosek parafii o dofinansowanie prac konserwatorskich przy dzwonnicy skierowany do MKiDN, złożony w 2010 roku, został rozpatrzony negatywnie.

Do początku roku 2011 prace związane z konserwacją elewacji dzwonnicy kosztowały ok. 1 mln złotych.

6. Zakończenie

Obecnie nyska dzwonnica jest jedną z nielicznych ocalałych średniowiecznych, wolnostojących dzwonnicy w Polsce (poza np. Przasnyszem, Czerwińskiem, Wiślicą), jednak o wiele większą i okazalszą od innych. Funkcjonująca w jej wnętrzu galeria z ekspozycją, tzw. *Skarbiec św. Jakuba*, jest interesującym przykładem rewitalizacji zniszczonego i niewykorzystywanego wnętrza do celów wystawienniczych. Prace konserwatorskie przy obiekcie, choć z przerwami, nadal trwają, pomimo niewystarczających środków finansowych. Systematycznie oczyszczane i poddawane konserwacji są kolejne elewacje. Zespół bazyliki wraz z dzwonnica zaliczany jest do najcenniejszych zabytków miasta Nysy oraz całego regionu, a 28 lutego 2011 roku został uznany za pomnik historii.

Until the beginning of 2011 the work on the conservation of the bell tower elevation cost about 1 million PLN.

6. Conclusion

Currently the bell tower in Nysa is one of the few surviving medieval detached bell towers in Poland (beside e.g. Przasnysz, Czerwińsk, Wiślica), but much larger and more imposing. The exhibition gallery functioning in its interior, so called *Treasury of St. James*, is an interesting example of revitalizing a ruined and unused interior to serve exhibition purposes. Conservation work in the object is still continued, on and off, despite insufficient financial means. Subsequent elevations are systematically cleaned and subjected to conservation treatment. The complex of the basilica and the bell tower is regarded as one of the most valuable historical monuments in the city of Nysa and the whole region, and on February 28, 2011 it was acknowledged as the monument of history.

Literatura

- [1] Bednarz Ł., *Projekt zabezpieczenia przeciwwilgociowego zabytkowego kościoła św. Jakuba w Nysie*, praca magisterska, Politechnika Wroclawska, Wrocław 2002.
- [2] Gryczewski J., *Program prac konserwatorskich wolnostojącej dzwonnicy przy kościele św. Jakuba w Nysie*, 2005.
- [3] Jochelson A., *Uległem jej urokowi*, „Słowo Powszechne”, nr 107, 1954.
- [4] Łoza S., *Architekci i budowniczowie w Polsce*, Warszawa 1954.
- [5] Mróz M. ks., *Skarbiec św. Jakuba w Nysie*, Wydawnictwo AGA, Wrocław 2006.
- [6] Przygoda J., *Katedra św. Jakuba Apostoła w Nysie w rozwoju historycznym i architektonicznym*, Nysa 1955.
- [7] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Nysa – zespół kościoła farnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy” (Dz. U. z 2011 r., nr 54, poz. 279).
- [8] Urban W. bp, *Kościół pod wezwaniem świętego Jakuba w Nysie*, Wydawnictwo Księży Misjonarzy „Nasza Przyszłość”, nr XXXVI, 1971.
- [9] Weisser G., *Der Blockenturm von St. Jakobus und seine Zeit*, „Neisser Zeitung”, nr 283 z 14 października 1937.
- [10] Zalewski Z. ks., *Parafia świętego Jakuba w Nysie w latach 1945-1956*, Nyskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Nysa 1998.

Streszczenie

Praca dotyczy rewitalizacji dzwonnicy znajdującej się przy kościele farnym pw. św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki Dziewicy i Męczennicy w Nysie. Przedstawiono zrealizowaną w ostatnich latach we wnętrzu galerię ekspozycyjną tzw. *Skarbiec św. Jakuba* oraz zakres trwających prac konserwatorskich elewacji tej okazałej, późnogotyckiej wieży.

Abstract

The work concerns the issue of revitalisation of the bell tower located by the parish church dedicated to St. James the Greater, Apostle and St. Agnes Virgin and Martyr in Nysa. It presents the exhibition gallery known as the *Treasury of St. James*, realised in the interior during the recent years, and the range of ongoing conservation work on the elevation of this impressive late-Gothic tower.